

En prenant comme point de départ les concepts opératoires du modèle phonologique (pertinence, choix, commutation, etc.), Thierry Debaty-Luca décrit les principes du fonctionnement de *suffixèmes* (unités fonctionnelles axiologiques, telles que «ACTION», «ETAT», etc.) dans le système V→S aussi bien en français qu'en wallon.

Finalement, en proposant un modèle d'analyse cohérent et exhaustif pour les systèmes affixaux, Thierry Debaty-Luca souligne dans le dernier chapitre les *Questions particulières relatives aux différentes étapes de l'analyse synthématique*.

N. SEVİL

Käte Hamburger, *Logique des genres littéraires*, fr. çev. Paris, Seuil, 1986, 307 s.

Almancasının ilk defa yayımlandığı 1957 tarihinden bu yana, kimi yaygın görüşlere yerleşmiş kanılara ters düştüğünden, sürekli tartışmalara yol açmakla beraber büyük ilgi toplayan bu kitap 1986 nisanında Fransızcaya çevrildi.

Daha ilk anda, başlığı, okuyucuya şaşırtıcı gelebilir: edebiyat ile mantık kolayca uyuşan iki kavram gibi görünmeyebilir.

Edebiyat gerci dil olan bir sanattır. Ne var ki, öteki sanatlardan farklı bir bağlam içindedir: sınırları belirsizdir. Bir resim, bir müzik parçası, bir heykel değerli ya da değersiz olabilir. Yargımız ne olursa olsun gene de, bir resim, bir müzik parçası, bir heykeldir.

Edebiyata mal ettiğimiz yapıtı öteki dilsel ürünlerden ayıran kesin bir sınır var mıdır? Edebiyat tarihleri bu sınır bulanıklığını: tarih, felsefe, bilim metinlerini içermekle açıklarlar. Edebiyatın, sanat topluluğu içindeki bu ayrıcalıklı durumu birçok kez belirtilmiştir. Hegel edebiyattan: «sanatın derece derece eriyip felsefe bilgisi açısından bilimsel düşüncenin düz yazısına yaklaşan, ayrıcalıklı sanat» diye söz etmiştir¹.

1 Hegel, *Esthétique*, Aubier, Paris 1941, s. 17-bk. KH. s. 33.

Sorun, kuşkusuz, daha eskilere dayanır. Aristoteles *Poetica*'da, dilsel sanatı tanımlamayı denerken, biçimsel bir ayırımın yokluğuna işaret eder. *Poetica*'da ele aldığı türler küçük biçimindedir. Ama, öğretici, bilimsel kimi yapıtlar da küçük biçiminde olabilir. Örneğin, Homeros ile Empedokles aynı vezni kullanırlar. Oysa Homeros şair, destan yazarı, Empedokles doğabilimcisidir. Estetik ölçütleri de kıstas olamaz. Çünkü, gerçekte «ben bunu beğeniyorum» yarısından öteye gidemezler, nesnellik iddia edemezler.

Aristoteles *Poetica*'da destan ile tiyatro türlerinin kurallarını saptamaya uğraşmış ve bu türlerde «mimesis»in esas olduğunu savunmuştur. «Mimesis»in tam anlamı nedir? Kuşkusuz, öykünme. Ama, nasıl ve neyi öykünme- İnsan eylemlerini öykünme. Olanı, gerçeği tam yansıtmaya değil de, gerçeğe benzeyen bir öykü, bir durum tasarlama, onu göz önünde canlandırma (*représentation*-sergileme). Aristoteles «mimesis»in gerçekleşebileceği yerleri sayar: Destan, trajedi, komedi, dithyrambe², flüt ve cithare şarkılarının bir kısmı, dans... Filozofun sözleri doğru yorumlandığında, edebiyatın insan eylemlerini kurmaca bir öykü içinde sergileyen sanat olarak tanımladığı görülür.

K.H. Aristoteles'in kurmaca niteliğine verdiği önemin doğruluğunu savunuyor. «Edebiyat mantığının esas teması, edebiyat ile gerçeğin karşıtlığından başka bir şey değildir»³ dedikten sonra, bugün doğabilimlerinde, mantıkta «gerçek» kavramının sorun yarattığını göz önünde tutarak, böyle bir karşıtlığa dayanmanın sağlık, eskimiş bir düşünceye bağlılık olarak suçlanabileceğini ekler. Oysa, karşıtlığın iki yüzü açıklanınca sorun çözülür. Burada, insan yaşantısının gerçeği ile (doğa bilgisi, tarih, düşünce) edebiyat yapıtında sergilenen karşıtlığı söz konusudur. Kurmaca ile gerçeğin ilişkisi nedir? Bir yandan kurmaca gerçekten ayrıdır, öte yandan gerçek kurmacanın gerecidir. Gerçek kurmacanın gereci olduğu oranda kurmacanın gerçekten farklılığı da kanıtlanır⁴.

K.H. kurmaca-gerçek karşıtlığını tanımlarken, batı dillerinde eş kökenli iki sıfat üzerinde duruyor: *fictif-feint* (ingilizce *fiction*

2 *Dithyrambe*: tiyatro'nun doğuşunu sağlayan anlatılar.

3 Käte Hamburger, s. 29.

4 Käte Hamburger, s. 29.

terimi açıklayıcıdır). *Fictif*, bir tasarı, bir yapma gücü, bir yaratıcılık niteliğidir; *feint* ise taklitçiliği belirtir. Türkçeye *gibi*, *sanki* sözcükleriyle çevrilir. Resimde, bir giysi ipekmiş gibi görünebilir. İpeğin resmi gerçek sanılacak kadar modeline benzetilmiştir. Göndergesi vardır. Edebiyat da erek göndergesi olmayan bir ortam, bir düzen tasarlamaktır.

Aristoteles'in *Poetica*'da lirik şirden söz etmemesi, bugün, yukardaki ayırımı dayanılarak açıklanıyor: duygularını, düşlerini, isteklerini dile getiren şair (estetik başarısı ne olursa olsun) günlük iletişim dilinde olduğu gibi göndergesi olanı yansıtıyor dizelelerinde. Kurmaca bir ortam, bir durum yaratmıyor. «Edebiyatta kurmacalık esastır» demekle, kuşkusuz, güçlükler yenilmiyor. Gerçek ile kurmacayı birbirinden nasıl ayırabiliriz?

Güzellik, yukarıda da söylediğimiz gibi, bir kıstas olmadığına göre, K.H. edebiyat sanatını sınırlamada tek çözümün dilbiliminde bulunacağına inanıyor. Edebiyat dilsel bir üründür. Onu öteki dilsel yapıtlardan ayıracak kıstası, gene, dil verecektir.

Kitabın başlığında bulunan mantık sözcüğü şöyle açıklanır: «Edebiyat, ya da edebiyatın dilbilimsel mantığı, Wittgenstein'in anladığı anlamda, dilin eleştirisi değildir, doğru bir deyimle bir *dil kuramadır*, öyle bir kuram ki, düşünce ve iletişim edimleri ile edebiyat biçimleri üreten dil arasındaki görevsel ayrılıkların varlığını ve özünü ortaya çıkarsınedebiyatın dilbilimsel kuramı olan yazınsal mantığın ödevi, edebiyatın dil sisteminin bütünüyle olan ilişkisini açıklamaktır»⁵.

K.H. edebiyatı tanımlamak için güvenilir kıstasların dilde, gerçek iletişim düzeyinde geçerli olan kullanımlardan farklı kullanımlarda aranmasını öneriyor.

Rönesans'tan beri, Batı kültürünün benimsediği bir sınıflamayı, edebiyatın üç ana türe ayrıldığı görüşünü K.H. de benimsiyor: Anlatı, tiyatro, lirik şiir. Her birinde, kurmacalığı dışı vuruş süreçlerini araştırıyor. Bu üç tür içinde, üzerinde en çok önemle durduğu kuşkusuz anlatıdır.

5 Käte Hamburger, s. 22.

K.H.'ye göre, edebiyat ürünü anlatıyı, günlük ya da bilimsel iletişimden ayıran yan, fiil zamanlarının (fiil biçimlerinin demek daha doğru olur) iki düzeyde, aynı anlamı taşımamasıdır. Edebiyat metninde geçmiş zaman, geçmişi değil şimdiki zamanı ifade ettiği gibi, şimdiki zaman ve gelecek zaman kullanımları da apayrı bir statü içerirler.

Fiil kullanımlarındaki anlam farkları kıstas olarak alınca, yerleşmiş ve haklı görünen kanularımıza aykırı yargılar ortaya çıkar. K.H. birinci şahısla yazılmış, özgeçmiş, günce ya da mektup biçiminde romanları, günlük iletişim dilinden ayırt edilemeyecekleri, bu yüzden kurmaca karakterleri kanıtlanamayacakları nedeniyle, edebiyat alanından büsbütün çıkartmasa da başka bir düzeye yerleştiriyor.

Tiyatro için de kurmacalığı açıklayan yanları arıyor eleştirmen. Zaman burada da en etken süreçtir. Oyunun süresi ile sergilenen olayın süresi, en yakın oldukları hallerde bile tam örtüşemeyeceklerinden kurmacalığı açıklamada en büyük payı yüklenirler. Ama başka yanlar da vardır:

Sahne mekanı da yapay bir mekandır (eleştirmen sinemadaki mekan ile tiyatrodaki mekan karşılaştırırken ilginç sonuçlar çıkarıyor). Aktörlerin oyunun gerçek kişileri olmadıkları bilinci, sözlerin biçim yaratması, tiyatroyu günlük yaşam deneylerinden ayırır.

Kitabın getirdiği bütün yenilikleri, ilginç görüşlerini, sinema, lirik şiir, karışımli türler için söylediklerini özetlemek güç.

Düşündürücü ve okunması gereken bir kitap.

S. BAYRAV.